

Raoul Renier

YNEV NYELVEI

Ynev hatalmas és sokszínű világ, s ez – bár az átlagos kalandozó ezt hajlamos néha figyelmen kívül hagyni – híven tükröződik a nyelvi viszonyaiban is. Az olyan forgalmas, kozmopolita városokban, mint Erion vagy Új-Pyarron, ez a sokszínűség csupán az események háttérét élénkíti, nagyobb fennakadásokat ritkán okoz. Mégis érdemes ügyelni rá, mert bőségesen adódhatnak olyan helyzetek, amikor a nyelvtudás megléte vagy hiánya sorsdöntőnek bizonyulhat. Amikor kalandozni indulnak, az ifjú reménybeli hősök általában elegendőnek vélik fölvértetni magukat a Közös Nyelv ismeretével. Utóbb aztán igen kínos meglepetések érhetik őket, amikor – például – a shadoni hercegi székvárosban senki nem ért egy kukkot sem a magyarázkodásukból; vagy amikor Shulurban partra szállva alig böknek ki egy-két szót, és rögtön eladják őket ültetvényes rabszolgának. Jelen értekezésünk az ilyen és hasonló szituációk elkerüléséhez kíván némi segítséget nyújtani.

Az Yneven beszélt összes nyelvet e helyütt felsorolni erőnkön felüli vállalkozás volna, a legfontosabb *humán* dialektusokról és elterjedési körükről azonban mindenképpen érdemes néhány szót ejteni. Az *inhumán* nyelvek tarka sokaságára ezúttal nem térhetünk ki; pusztán számba vételük is beláthatatlanná duzzasztaná írásunk terjedelmi kereteit. Csupán azzal közkeletű hiedelemmel szeretnénk előljáróban leszámolni, hogy ezek faji kategóriákra volnának egyszerűsíthetők – például *elf* vagy *törpe* nyelvre. Ez kapitális tévedés. Egy sirenari elf éppúgy nem érti meg elfendeli testvére beszédét, ahogy egy aszisz földműves sem egy dzsad bazári kofáét. Nemcsak az emberiség tagolódik önálló hagyományokkal rendelkező kultúrákra és nemzetekre, hanem az inhumán civilizációk is; erről azonban bővebbet később, egy majdani *Rúna*-cikkből.

A vén kontinens embernépei temérdek nyelvet beszélnek, ám ezek közül csak néhány jutott – különféle történelmi és politikai okoknál fogva – kiemelkedő szerephez. Ezek általában a meghatározó ynevi kultúrkörökhöz kapcsolódnak, bár a megfeleltetés nem teljesen automatikus. Mint látni fogjuk, van olyan fontos kultúrkör, amelynek nincs saját hordozónyelve (Ordan); máskor két kultúrkör osztozik egyazon nyelv különböző dialektusain (Shadon és Gorvik); megint máskor egy adott kultúrkör nyelvi befolyása számos másakra átsugárzik (Pyarron).

Természetesen Yneven sokkal több élő *humán* nyelv létezik, mint ahány önálló kultúrkör. Ezeket a kisebb nyelveket olyan emberközösségek beszélik, amelyek a különböző kultúrkörök peremvidékén (Riegoy Városállamok), ütközőzónáiban (Kereskedőhercegségek) vagy kapcsolódási pontjain (Erion) élnek. Az ilyen nyelvek általában helyi jelentőségűek; ráadásul a domináns kultúrkör szellemi és lélekszámbeli fölénye gyakran rászorítja az érintett közösségeket, hogy anyanyelvük mellett jól-rosszul elsajátítsák a kultúrkör elsődleges hordozódialektusát is. (Ez a jelenség egyébként a független kultúrkörök viszonylatában is előfordul, amint azt Pyarron példája mutatja.) Távol áll tőlünk, hogy elvitassuk e helyi nyelvek, nyelvjárások jelentőségét, melyek közül nem egy több évezredes írásbeliséggel és gazdag irodalommal rendelkezik. Mivel azonban felsorolásuk úgyszólván a végtelenbe nyúlna, és a kalandozóknak – a fenti okokból kifolyólag – aránylag ritkán adódnak

velük kapcsolatban nehézségeik, ismertetésüktől ezúttal eltekintünk, s az alábbiakban csak a nagy ynevi civilizációk kultúrhordozó nyelveivel foglalkozunk.

Ezek közül feltétlenül első helyen kell említeni a godoni eredetű *pyart* – avagy tudományos elnevezése szerint: *új-godonit* –, a Pyarroni Államközösség hivatalos nyelvét, melyet rendkívül széles elterjedési köre miatt Közös Nyelvnek is szokás hívni. Elsősorban persze az Ynev-szerte futótűzként elharapózó pyarroni vallás nyomán hódított, de sikeréhez hozzájárult viszonylag egyszerű, könnyen tanulható grammatikája is, melyet az átvevő népek mindenütt saját nyelvi hagyományaikhoz igazítottak. Ennek megfelelően hiába beszélnek rendkívül sokan, igazán egységesnek mégsem nevezhető. Eredeti, tiszta formájában (ez az ún. *szövetségi pyar*) kizárólag az Államszövetség belső területein találkozhatunk vele, mindenütt másutt helyi változatok honosodtak meg, melyek teljes joggal tekinthetők önálló dialektusoknak, hisz egymás számára olykor alig-alig érthetők. Főbb külső nyelvjárásai, melyeket a továbbiakban egyenként is sorra veszünk majd: a *pusztai*, a *hágóvidéki* és a *tengeri közös*, az *erv-közös*, valamint az ún. *slan nyelv*. Ynev emberlakta régióiban – különösen a civilizált, városiasodott vidékeken – általában nem nehéz olyan lakost találni, aki jól-rosszul beszél a *pyart* – ám hogy valóban a földrész *közös nyelve* lenne, az igen erős tódítás. A Délvidéket kivéve sehol nem számít *kultúrhordozó* nyelvnek, s amelyik kalandozó nem szándékozik egész életét az Államszövetség határai között tölteni, az bizony jobban teszi, ha elsajátít néhány idegen nyelvet.

Ami a szűkebb értelemben vett szövetségi *pyart* illeti, ennek törzsterületén is mutatkoznak árnyalatnyi eltérések, ezeket azonban túlzás volna önálló nyelvjárásoknak minősíteni: inkább csak afféle tájszólások. Elemzésükkel a lingvisták meglehetősen pontossággal rekonstruálni tudják a *pyar* nyelv hódító útjának kezdeti szakaszát, ahogy Ó-Pyarron körzetéből kiindulva fokozatosan elterjedt a Larmaron-medencében, előbb háttérbe szorítva, majd a feledésnek adva az őshonos helyi dialektusokat. E régi humán nyelvek közül egynek sem volt saját írásbelisége, ami nagyban megkönnyítette a beolvadási folyamatot. Mindazonáltal például a predoci hősköltészet mélyebb rétegeiben a mai napig kimutathatók egy szóban örökített epikus hagyomány nyomai, melyet a Közös Nyelv viharos térhódítása virágzása teljében semmisített meg.

A Larmaron-régió antik emberközösségei közül csupán a Hat Város tudta elkerülni a teljes nyelvi asszimilációt, valószínűleg azért, mert – a térségben egyedülként – igen régre visszanyúló történeti-kulturális gyökerekkel rendelkezett. Igaz, ma a Hat Városban is a szövetségi *pyar* a hivatalos nyelv, mellette azonban számos más dialektus is használaton, többek között a híres *lyronais*. Ez a nyelv ugyan nem kultúrhordozó, elterjedési köre is meglehetősen kicsi (alig nyúlik túl a Hat Város szűkebb körzetén), mégis számot tarthat figyelmünkre, mert minden bizonnyal egy romlott ókyr dialektusra vezethető vissza. E minőségében nem csupán a Délvidéken, hanem egész Yneven páratlan, mert a *kyr* utódnyelvek Toronon kívül mindenhol másutt kihaltak. A toroni hatóságok ezért “méltó” nyelvnek ismerik el a *lyronaist*, s beszélőit nem taszítják rabszolgasorba a felségterületükön.

A *pyar*hoz hasonlóan godoni eredetű nyelv a *shadoni* (tudományos elnevezéssel: *utó-godoni*) is. Földrajzi elterjedése korlátozottabb ugyan, lélekszáma nézvést azonban csaknem ugyanannyian beszélnek. Alapítása óta hivatalos nyelve a Shadoni Birodalomnak, a Délvidék – s egyben az egész földrész – legsűrűbben lakott országának. Noha közös töről fakad a *pyarral*, rokonságuk rendkívül távoli, csak tudományos elemzőmunkával mutatható ki. A két nyelv roppant régóta különvált, anyanyelvi beszélőik – korabeli írásos emlékekből ítélve – már a P. sz. XIV.

században sem értették meg egymást. A “közös nyelv” később úgyszólván egész Ynevet viharos gyorsasággal meghódította; a legszűkebb törzsterületével szomszédos országban viszont – amelyhez ráadásul régi történeti rokonság fűzte – sohasem tudta megvetni a lábát. Ennek hátterében valószínűleg az húzódhatott meg, hogy Shadon a hasonló diadalutat bejáró pyarroni vallás beszivárgásának is ugyanilyen szívósan és konokul ellenállt, jóllehet a két ország kapcsolata a P. sz. XXIX. század óta töretlenül szívélyes és baráti.

Shadon lakosságának ma csupán elenyésző töredéke beszéli a pyart, főként a nemesurak, a hajósok és a távolsági kereskedők; ezek idegen nyelvként tanulták. A papi hierarchiában a pyarul tudók aránya kirívóan alacsony, az egyszerű köznép körében pedig úgyszólván zérus. Nem is vennék sok hasznát, hiszen az átlagos shadoni polgár soha életében nem lépi át szülőhazája határait. Következésképpen Shadon egyike ama kevés emberlakta országnak Yneven, ahol a Közös Nyelvre hagyatkozó külhoni – ha boldogulni akar – kénytelen lesz tolmácsot fogadni.

Erre máskülönben akkor is szüksége lehet, ha egyébként úgy-ahogy töri a királyi székesfőváros környékén uralkodó nyelvjárást, melyet hagyományosan *bíbor shadoninak* szokás nevezni. A shadoni nyelv ugyanis korántsem egységes, hanem – amint azon egy ilyen óriási kiterjedésű birodalomban nem is csodálkozhatunk – több tucat dialektusra oszlik. E dialektusok tájegységek szerint különülnek el, s erősen érezhető rajtuk a godoni bevándorlás előtti humán őslakosság – *ellánok, derindák, hossolok, rónok* stb. – nyelvi öröksége. A főbbek közül a *felföldit*, az *öbölvidékit*, a *shadlekit*, a *gordozait*, a *viharvizit* és a *szigetláncit* érdemes megemlíteni. Mindegyiket legalább félmillió ember használja, s egymás számára elég nehezen érthetőek. Ez hellyel-közzel még a világi közigazgatásban is fennakadásokat idéz elő, ami különösen azért érinti roppant érzékenyen a királyi meg a hercegi udvart, mert a Főatya tartományai mentesek az efféle zavaroktól. (A Domvik-egyház – mint ismeretes – saját szakrális nyelvet használ, amelynek semmi köze a shadoni dialektusokhoz, sőt, a humán nyelvekhez egyáltalán; dogmatikus alapvetésük szerint uruk adománya volt az első prófétának.) A két uralkodó dinasztia az utóbbi időben több ízben kezdeményezett nagyszabású nyelvtisztító és -egyesítő mozgalmakat, ezek azonban rendre zátonyra futottak az egyház hangsúlyos közönyén, illetve az ősi hagyományaikat védő tartományok ellenállásán.

A nyelvjárások közül egyébként nem a bíbor shadoni, hanem a felföldi áll legközelebb az archaikus godoni nyelvhez, mégsem ez minősül mérvadónak, mert – legalábbis az inkvizíciós atyák álláspontja szerint – a megszállás évszázadai során kráni elemekkel szennyeződött be. Valóban kimutathatók benne szórványos átvételek a birodalmi *khorsból*; kérdés azonban, mennyire jogszerű morális alapon ítéletet alkotni a nyelvfejlődés törvényeiről. Tény, hogy a felföldi dialektusban beszélő utazókat a többi tartományban bizonyos fokú gyanakvással kezelik.

Hasonlóképpen rosszhírű nyelvjárásnak számít az *öbölvidéki*, melynek elterjedési övezete messze túlnyúlik az országhatárokon. Ezt a dialektust használták – és használják még ma is – azok a harcias zarándokok, akik a P. sz. XV. század derekán vándoroltak ki Shadonból a vallásüldözés elől, és Amanovik próféta vezetésével új államot alapítottak: a Szentföldet, azaz Gorvikot, mely kezdettől fogva az anyabirodalom esküdt ellensége volt. Önálló gorviki nyelv tehát nem létezik: a Szentföld lakossága ugyanazt a shadoni dialektust beszéli, amit a birodalom alattvalói a Gályák Tengerének túlsópartján. Ez mindkét fél részéről megkönnyíti a beszivárgást, a kémportyákat; fenntartja az áldatlan vallási viszály testvérháborús jellegét; és a gyanú sötét árnyékát veti mindenkire, aki öbölvidéki nyelvjárásban fejezi ki magát.

Gorviktól északra a Taba el-Ibara és peremövezete alkotja a *dzsad* nyelvterületet. A dzsad egyetlen más humán nyelvvel sem rokonítható, s újabban nemcsak az ősi legendák, hanem a történeti és lingvisztikai kutatások is inhumán eredetét látszanak alátámasztani. Minden valószínűség szerint az Ibara-vidéken hajdan uralkodó dzsenn civilizáció kultúrhordozó nyelvéből alakult ki, többek között a grammatikai alapok igen jelentős egyszerűsödésével. Ennek ellenére az egyik legnehezebben elsajátítható emberi nyelvnek tartják, ami közvetve szintén rendhagyó múltját bizonyítja. Maga a jelenség – a különböző értelmes fajok között végbement nyelvátadás – gyakorlatilag példa nélkül áll az ismert történelemben. Csak Észak-Yneven, a toroni kultúrkörben történt valami hasonló, ám ott – mint látni fogjuk – ez a folyamat távolról sem ennyire előrehaladott.

A dzsad nyelvet egyébként találhatóbb volna dzsad nyelvcsaládnak nevezni. A mostoha természeti környezet, a szétszórt településszerkezet kezdettől fogva előmozdította a nyelvi szétagulódást. A valaha tán egységes idioma napjainkra törpedialektusok százaira esett szét, melyeket gyakran csak pár tucat ember beszél: keletkezési-kihalási folyamataik teljességgel nyomon követhetetlenek. Az Ibara-vidéken gyakorlatilag minden oázisban más és más tájszólás dívik, valósággal örületbe kergetve a felkészületlen utazókat. A legtisztábbnak és a legválasztékosabbnak tradicionálisan az *abadanaít* tartják, amelynek egyébként évezredek írásbelisége és roppant értékes irodalmi hagyománya van. A többi közül említést érdemel még a *quisarmai*, amely – alighanem az emirátus beteges elzárkózási hajlama miatt – egészen archaikus nyelvi állapotokat tükröz, afféle lingvisztikai kövület gyanánt; a *hamedi*, amelyre épp ellenkezőleg, az idegen jövevényszavak tömeges átvétele és gyors cserélődése jellemző; valamint a *sobirai*, amely valóságos művészeti nemesítette mások szellemes, ám húsba vágó sértegetését.

Mint a fentiekből is kitűnhet, a dzsad nép különös, szinte már gyermek rokonszenvet táplál a cifra beszéd, a nyelvi játékok, lelemények iránt. Furcsa szenvedélyüknek hódolva nem elégednek meg a természetes nyelvi fejlődés révén kialakult dialektusokkal, hanem mesterségesen kidolgozottakkal is szaporítják őket, nem is csekély számban, amiket persze saját maguk ötlnek ki. Elméjük e rendhagyó tornáztatására hol véresen komoly, hol arcpirítóan nevetséges okok ösztönzik őket; de az is előfordul, hogy az ember nem tudja eldönteni, magasztalja vagy kikacagja-e az indokaikat. A *fűnyelv* például a Fű Útját járó ember- és méregkufárok körében alakult ki: lényegében egyfajta körmönfont tolvajnyelv, csak a beavatottak számára érthető, amely megkönnyíti a Kránnak szállító karavánmesterek hajmeresztően kockázatos üzletmenetének szervezését és lebonyolítását. A *rózsaszíromnyelv* viszont, amelynek öt vaskos kötetre rúgó szótárát és grammatikáját Abu Baldek egyik idős emírje írta, szerkesztette, majd másoltatta le tíz példányban a legfinomabb selyemlapokra, kizárólag a rózsatermesztés műhelytitkaival foglalkozik, másról nem is lehet beszélni rajta.

A harmadik eshetőséget talán a híres dzsad bölcselő, Nászir Mu'wallat ibn Íszá al Kindi története példázza a legékezebben. Egész életében egyetlen könyvet írt csupán, a *Liliomfűzér* című mesegyűjteményt, amit egyébiránt nyíltan az emberi kultúra csúcspontjának és betetőzésének minősített; ám még higgadtabb fejű pyar bírálói is hajlamosak művét az Ibara-vidék *Legendák és Enigmájkjának*, őt magát a dzsad Enika Gwonnak magasztalni. A *Liliomfűzért* egy négysoros *rubaiyaáttal* szándékozta lezárni, saját bevallása szerint minden halandó költemények legszebbikével; az általa ismert nyelvek közül azonban egyet sem talált méltónak a nemes feladatra. Végül – más megoldás híján – személyesen látott neki a megfelelő

nyelv kidolgozásának. Hét fáradságos, munkás esztendő múlva aztán öt perc alatt megírta a versét, vaskos jegyzetkötegeit varázstűzbe vetette, majd meghalt. A *rubaiyaátot* mind a mai napig nem tudta elolvasni senki, mert az agg filozófus-költő magával vitte a titkát a sírba. Azóta egy-egy becsvágyó és tehetséges írástudó időnként megpróbálkozik a megfejtésével. Eddig még egyikük sem járt sikerrel, noha néhányan az egész életüket ennek szentelték, s halálos ágyukon gyötrő bizonytalanságban hunyták le végleg a szemüket: még ekkor sem tudták eldönteni, mártírként vagy pojácaként viselkedtek-e.

A fenti példák persze némileg végletesek, bár korántsem egyedülállóak az ibarai kultúra történetében. A legtöbb dzsad tehetségéből, szorgalmából vagy kitartásából nem futja ilyesféle teljesítményekre, bármennyire is vonzódná a bizarr ötletekhez. Az egyszerűbb műnyelvek fabrikálása azonban még így sem számít ritka különcködésnek a sivatagban. Nincs az a tekintélyesebb tolvajház vagy kalmárfamília, uralkodócsalád vagy ezermestercéh, koldustestvériség vagy tudós akadémia, amelyeknek ne lenne saját titkos idiómája, akár szolgál valami értelmes célt, akár nem. Még a nagyhírű emírdinasztiák örökletes rabszolgatestőrei is külön harci nyelvet hagyományoznak a posztjukat átvevő fiaikra; a párbajozó kardtáncosok egyezményes arc- és kézjelekkel adják ellenfelük tudtára, mikor fogadják el a maguk halálát és mikor követelik az övét; a dúsgazdag dzsad bankházak pénzügyérei pedig bárki füle hallatára meg tudják vonni egymás közt az éves mérlegüket – anélkül, hogy az illető egy árva szót értene belőle.

A legtöbb ilyen mesterséges nyelv a helyi dialektusok kifacsarásán alapszik: olykor visszafelé beszélnek, máskor bizonyos rendezőelvek szerint összekeverik a szórendet, megint máskor fölösleges szótagok beszúrásával torzítják el a mondataikat. Gyakori módszer hogy egyes szavakat eredeti alakjukban, ám megváltozott értelemben használnak. A fűnyelv szótárában legalább félezer ilyen kitüntetett szó van, s mindegyikhez négy-négy jelentés tartozik; a beszélő testtartásával, mimikájával, gesztusaival jelzi, hogy az adott esetben éppen melyikre gondol. Az alapoktól kezdve fölépített, önálló nyelvet ritkán szerkesztenek, s ha mégis, hát inkább – mint a rózsaszíromnyelvnél láthattuk – szűkebb fókusszal, személyes kedvtelésből.

Mindent összevetve egy jó eszű megfigyelőnek nemigen eshetne nehezére megfejteni az Ibara-vidéki műnyelvek többségét – amennyiben alkalma nyílna néhány órán keresztül szemmel tartani a beszélőket. Az oázisok nyomasztó hőségében, a lármázó bazári tömegben tolongva ez általában komoly akadályokba ütközik, különösen akkor, ha a megfigyelő még a mérvadó abadanai dialektussal is hadilábon áll, a helyi tájszólásból pedig eleve alig ért valamit. A dzsaddock ezért idegenek előtt általában szemérmetlen nyíltsággal használják a különböző titkos jelrendszereket. Nem utolsósorban azért, mert már-már gyermeketegen büszkék rájuk, kivált akkor, ha – ami bizony megesik olykor – két-háromféleképpen is járatosak.

Szerencsére a dzsaddock különös nyelvi szenvedélye azzal a következménnyel is jár, hogy többségük szívesen és gyorsan tanul idegen nyelveket, részben merő szórakozásból, részben praktikumból. Ez főleg a kereskedőkre, a pénzemberekre és a zsoldosokra jellemző, akiknek a mesterségéhez elengedhetetlen az alapos nyelvtudás. Márpedig nem ok nélkül tartja úgy a régi bölcsesség, hogy amelyik dzsad egyik foglalkozásba sem kóstolt bele ebből a háromból, az nem is lehet igazi: poronty korában suttyomban csempészték be a sivatagba. Az Ibara-vidékre vetődő utazónak nem kell aggódnia, ha történetesen csak a Közös Nyelvet ismeri: a Sheraltól a Ravanói-öbölíig minden faluban, oázisban és sátortáborban fog találni valakit, akivel gond nélkül szót érthet majd. Még keresgélne sem nagyon kell, legfeljebb abban a

fölöttébb valószínűtlen esetben, ha a nyugat-ibari peremvidékre téved, ahol a forró sivatag fokozatosan hideg pusztává vedlik át. A Fű Útjának végszakasza mentén az oázisvárosok mind barátságatlanabbá válnak, s ha a lakóik nyelvtanulásra adják a fejüket, a Közös Nyelv helyett inkább a birodalmi *khorsot* választják. (Ami miatt egyébként – a nyomasztó szomszédságot tekintve – aligha volna igazságos elmarasztalni őket.) Errefelé a pyar szó akár még nemkívánatos feltűnést is kelthet; ámbátor érteni ugyanúgy fogják, mint keletebbre.

Természetesen a fenti szabályt is erősíti néhány kivétel, a legnyomatékosabban a mélysivatagi vándortörzsek. Ezek az emberek – a bayadik, a haszrák, a rettegett fayumák és a többiek – teljesen el vannak szigetelve dzsad testvéreiktől, kapcsolataik abban merülnek ki, hogy időnként vérengző rablóportyákat intéznek ellenük. Nem követik sem Kránt, sem Pyarront, csak saját fékezhetetlen ösztöneiket, melyek nélkül egy napig sem maradhatnának életben hazájuk poklában. A külvilágtól semmit nem kívánnak a rablott prédán kívül, amelyre vérük hullajtásával formálnak jogot. Nem csoda hát, hogy nem beszélnek idegen nyelveket, csupán a maguk *mélysvivatagi dzsad* tájszólásait. Ezek viszont az évszázados elzárkózásban oly szeszélyes és szerteágazó irányokban fejlődtek tovább, hogy a törzsek már egymás szavát is alig értik, civilizált rokonaikét pedig egyáltalán nem – nem mintha bármi mondanivalójuk volna számukra. Az egyedüli olyan hely, ahol egy kívülálló úgy-ahogy elsajátíthatja e szilaj rablólovások nyelvét, Al Hidema oázisa a mélysivatag határán. Az itt letelepedett kharamik alig kétszáz éve még ugyanolyan vándor-portyázó életmódot folytattak, mint a többi belső törzs, s máig nem szakítottak meg velük minden kapcsolatot. Más kérdés, hogy Al Hidema épp ezért nem a legbiztonságosabb hely a külföldről érkező utazók számára.

A Délvidék negyedik nagy nyelvcsaládja a nomád törzsek által használt *hyunghai*, melyben – noha fogyatékos írásbelisége erősen megnehezíti beható tanulmányozását – minden bizonnyal az egyik legősibb emberi idiómát tisztelhetjük. Gyökerei egészen a Negyedkor elejéig nyúlnak vissza; azok a szubhumán vadak, akiket a Kránnal háborúzó Démonikus Óbirodalom a szolgálatába kényszerített, valószínűleg a *hyunghai* egyik archaikus verzióját beszélték. Területi elterjedése vetekszik a dzsadeval, ám még annál is több változatra oszlik: gyakorlatilag minden lovastörzs különböző dialektust használ, a távolabbi szomszédok meg sem értik egymást. Hatványozottan áll ez a Gyűrűhegységben található szórványközösségekre, melyek letelepedett életmódot folytatnak ugyan – többnyire primitív, égetéses-irtásos földművelést –, anyanyelvük azonban az ún. *kövi hyunghai*, völgyenként más és más tájszólásokban.

A nyelvi diverzitás múlhatatlanul szükségessé tette valamely szélesebb körben elterjedt közvetítő dialektus kialakulását, ám ezt a szerepet nem egy központinak, letisztultnak elfogadott *hyunghai*-változat tölti be – ilyen nem létezik –, hanem két idegenből átvett kultúrhordozó nyelv. Enysmonban az Égi Fény hitére tért nomádok a *pusztai közöst* használják erre a célra, amely a pyarnak egy alaposan átgyúrt, számos *hyunghai* jövevényszóval feldúsított dialektusa; egymás között, a mindennapos érintkezésben azonban továbbra is őseik nyelvét beszélik. A nyugati lovastörzsek ezzel szemben egyáltalán nem ismerik a pyart. Az ő közvetítő nyelvük a hírhedt “kráni közös”, a birodalmi *khors*, amit a pyarroni lingvisták csak Fekete Nyelvnek neveznek. Ez – ellentétben a közkeletű vélekedéssel – nem valamiféle torz, mesterséges konstrukció, hanem élő, fejlődő, kultúrhordozó idióma, semmilyen szempontból nem alábbvaló a pyarnál vagy a shadoninál. Mivel azonban eredetét tekintve inhumán nyelv, jelen értekezésünkben nem foglalkozunk bővebben vele, hisz

nem tartozik szűkebben vett témakörünkbe. Annyit feltétlenül érdemes megemlíteni róla, hogy eredeti formájában nem az emberi száj- és hangberendezésre van szabva; következésképp a gyepüvidéken és a hadúri tartományokban nem a tiszta birodalmi *khurst* használják közvetítőnek, hanem csak annak egy romlott, elkorcsosult változatát.

A Sheral déli elővidéke nagyobbrészt kívül esik Krán befolyási övezetén; viszont a terjeszkedő pyarroni kultúra, miután kilépett bölcsőjéből, ezt a régiót vonta legrégebben és legalaposabban a bűvkörébe. Ez többek között abban is megnyilvánul, hogy az itt őshonos humán nyelvek – hasonlatosan a larmaroniakhoz – mára szinte maradéktalanul kivesztek. Valaha volt létezésükről néhány földrajzi elnevezésen kívül csupán satnya szórványemlékek tanúskodnak a térség uralkodó nyelvjárásában, a *hágóvidéki közösb*, amely igen közel áll a szövetségi pyar dialektushoz. A hágóvidéki nyelvterület egyébiránt roppant sokszínű képet nyújt; legjelentősebb hatalmi centruma – Ordan – csak nyelvi téren hódolt be a pyarroni nyomásnak, politikai és vallási függetlenségét féltékenyen őrzi.

Észak-Ynev nyelvi térképén kitörölhetetlen nyomokat hagyott az évezredes kyr hegemonia. A kyr hódítást megelőző korszak humán idiómáiból csupán sorvadó nyelvszigetek és -töredékek maradtak. A Doardon-hegység maradványnépessége által használt *tongor* nyelv például az ősi *crantai* meghígult, elnyomorodott származéka, a beszélők lélekszáma azonban alig haladja meg a néhány ezret, és nemzedékről nemzedékre csökken. Dél-Quironeiában néhány elszórt közösség *lupár* és *dolamin* nyelven beszél – legalábbis ezt állítják magukról, bár a lingvisztika tudósai nem feltétlenül hisznek nekik. Ők abból indulnak ki, hogy ha a kyr hódítás előtti legjelentősebb északi birodalom nyelve is csak ilyen csökevényes formában tudott fennmaradni, erre még sokkal kevesebb esélye lehetett az olyan dialektusoknak, melyeknek használói már akkoriban is elnyomatásban, az önálló államiságot nélkülözve éltek. E tudósok szerint a ma dolaminnak, illetve lupárnak tekintett nyelvek pusztán az elnevezésüket örökölték a Negyedkorból, szókincsük és grammatikájuk jóval későbbi – feltehetőleg káosz kori – eredetű. Akárhogy is legyen, ma már semmiképpen sem minősülnek kultúrhordozónak. Gyér számú közösségeik úgyszólván mind kétnyelvűek, anyanyelvükön kívül a környék uralkodó nyelvjárását is beszélik, kultúrájuk szinte teljesen hasonult szomszédaikéhoz.

A kyr nyelvi hegemonia az Ötödör végén, a birodalom bukásával összeomlott, a nyelvterület az eredeti méret töredékére zsugorodott; napjainkban nagyjából Toron szűkebben vett befolyási övezetére terjed ki. Ezen a ponton feltétlenül szükséges megjegyezni, hogy az *ókyr* alapvetően *inhumán* nyelv volt, s mint ilyen, kevésbé alkalmas arra, hogy humán kultúrák hordozójává váljon. Manapság már csak a szöveghagyománya él a varázskönyvekben és egyes archaikus egyházi rituálékban. Élőbeszédben legfeljebb mágikus szertartások alkalmával használják, akkor is felettebb óvatosan, mert a kiejtési szabályok az évszázadok során bizonytalanná váltak, s ez mérhetetlen kockázatot rejt magában. Egész Yneven senki sincs már a toroni Hatalmasokon kívül, akinek az *ókyr* lenne az anyanyelve.

Az *ókyr* egyenes ági örökösének – bár az eredeti állapothoz képest ez is jelentékenyen leegyszerűsödött – leginkább a *kyr-toroni* tekinthető. Rendkívül komplex, finom árnyalatokban gazdag nyelv, mely nemcsak a szavakat és a hanglejtést ruhazza föl jelentéstartalommal, hanem a mimikát, a gesztusokat, sőt az öltözködést is! Elfogadható szinten való elsajátítása mindenképpen emberfölötti feladat, s ha az ember ereiben nem folyik némi kyr vér, jószerivel lehetetlen. Még

Toronban is csak az uralkodó kasztok ismerik, s a legjobb úton halad afelé, hogy holt szertartásnyelvvé merevedjen.

Jogilag ugyan a kyr-toroni minősül a császárság hivatalos nyelvének, ezt a szerepet azonban ténylegesen a *köztoroni* dialektus tölti be, mely az előbbinek erősen torzult és felhígult változata. Kyr-toroni nyelvjárásban csupán az előkelő körök és az egyházi személyek tudnak érintkezni egymással (Tharr egyházának ez a liturgikus nyelve); az egyszerű nép – a pietorokat is ideértve – csak köztoroni nyelven beszél. Ezért még a leggőgösebb arisztokrata is kénytelen elsajátítani az alsóbbrendű dialektust – bár az gyakran megesik, hogy használatát méltóságán alulinak érzi. Az ilyen nagyurak kizárólag kiváltságos tolmácsrabszolgák útján érintkeznek alantasaikkal, ám ezt merő dölyfből teszik: valójában tökéletesen értik a beszédüket. Igen csúnya meglepetés vár arra a kalandozóra, aki nem veszi ezt figyelembe, és könnyelmű szavak szaladnak ki a száján...

Toron felségterületén a fenti két dialektuson kívül csak a korábban már említett *lyronais* számít emberi használatra méltónak. Aki bármilyen más nyelven szólal meg, a császári törvények értelmében obsornak minősíti magát. Errefelé tehát a nyelvtudás hiánya nem csupán bosszantó vagy kellemetlen, hanem egyenesen életveszélyes: az a kalandozó, aki Toronban a Közös Nyelvvel próbálkozik, pillanatokon belül a kőfejtőkbe vagy a gladiátorvermekbe kerül. Ez nem azt jelenti, hogy a toroniak nem tanulnak idegen nyelveket – a hajósok, kereskedők, diplomaták nemigen lehetnének meg nélkülik –, csak épp a hazájukban óvakodnak használni őket.

Mivel a birodalom minden erőfeszítése dacára sem tudta teljesen befolyása alá vonni a Quiron-tenger egész medencéjét, a köztoroni dialektus nem vált általánosan elfogadottá a térségben. Sokan megértik ugyan, ám igen erős versenytársa támadt a *tengeri közös* képében, amely lényegében a pyar quironeiai változata. Anyanyelvként nagyon kevesen beszélnek, közvetítő nyelvként viszont annál többen, főként Abasziszban és a városállamokban. A bölcs hajóskapitányok általában mindkét nyelvet megtanulják, és a császári lobogóhoz húzó kikötőkben a köztoront is használják, a szövetség befolyása alatt állókban pedig a tengeri közöst.

Mielőtt a diadalmas pyarroni térítés áthatolt volna a Sheralon, hogy benyomuljon a Kyria összeomlása által támasztott civilizációs ürbe, az észak-yevei térségben számos kisebb-nagyobb humán kultúra alakult ki és vert gyökeret, főleg a Káoszkor zűrzavaros viszonyai között. A pyarronihoz hasonló jelentőségre sohasem tettek szert, ám néhányan elég életerősnek bizonyultak hozzá, hogy megőrizték vele szemben nyelvi, vallási és politikai függetlenségüket, ha nem is mindig azonos mértékben.

E téren kétségkívül az aszisz kultúrkör könyvelhette el a legnagyobb sikereket. Az *aszisz* nyelvterület központja az Onpor-medence, ahonnan a Quiron-tenger egész déli partvidékére kisugárzik, az Anublien-tavaktól kezdve a városállamok övezetén keresztül egészen a korg szálláshatárokig. Maga a nyelv inkább a kipusztult hágóvidéki dialektusok töredékemlékeivel mutat rokonságot, mint a partvidék lupárdolamin szórványaival. Ez egybevág a régi legendával, mely szerint az államalapító Otlokir vezér valahonnan délről vezette a mai Abaszisz területére félbarbár zsoldosait.

Az aszisz kultúra egyik legfőbb sajátossága nyitott, befogadó jellege, amely a saját hagyományok mélyen gyökerező, szívós ápolásával párosul. Ennek megfelelően Abasziszban az utazó ritkán kerül nehéz helyzetbe hiányos nyelvtudása miatt. A tartományi székhelyeken és a nagyobb kikötővárosokban könnyen elboldogul akár a köztoroni, akár a pyar nyelvvvel, mely utóbbinak a tengeri közvetítő dialektusa járja.

Ugyanakkor viszont az ország eseménydús történetében soha egyetlenegyszer sem merült föl a teljes nyelvcsere lehetősége; az asziszok szívesen tanulnak idegen nyelveket, de arra semmilyen körülmények között nem hajlandók, hogy feladják a kedvükért a sajátjukat. A lingvisták egybehangzó véleménye szerint egy ilyen lépéssel szörnyű veszteség érné Ynev kultúráját: az aszisz nyelv elég bonyolult fölépítésű, ám – talán épp ezért – roppant érzelmdús és kifejező. Gazdag irodalmából különösen a hősköltemények és a lírai elégiák halhatatlan hírűek, nem is beszélve arról, hogy vitathatatlanul Abaszisz adta Ynevek a Hetedkor legjelesebb politikai szónokait.

Kevésbé sikeresen állt ellen a kulturális asszimilációnak a Quiron-tengertől északra az *erv* nyelv. Az ervek azoktól a hegyi törzsektől származnak, akik a Káoszkorban rajzottak ki a Doardonból a termékeny lapályokra, s nem csekély szerepet játszottak az egyik fontos kyr utódállam – Dawa – megdöntésében, melynek területeire aztán betelepedtek. Nyelvükben ennek megfelelően igen erős kyr hatások mutathatók ki, bár a legősibb alapréteg – különös módon – inkább a mai korg dialektusokkal rokonítható. A Hetedkor kezdetén az *erv* nyelv még sokkal elterjedtebb volt, mint manapság, afféle “északi közösnek” számított. A délvidéki hitvilág rohamos térhódításával párhuzamosan azonban fokozatosan visszaszorult, ahogy egyre több *erv* törzs cserélte pyarronira nemcsak vallását, hanem a nyelvét is.

Az *erv* államokban napjainkban a pyar a hivatalos nyelv, pontosabban annak egy helyben kialakult dialektusa, amelyet *erv-közösnek* szokás hívni, s a tiszta szövetségi pyart beszélők fülében meglehetősen barbár hangzásúnak cseng. A legtöbb *erv*nek ez az anyanyelve, nem is ismer mást. Az ősi *erv* nyelv azonban nem halt ki teljesen, s bár kétségkívül a háttérbe szorult, az utóbbi időkben határozott törekvések tapasztalhatók a föllevenítésére. A mozgalom legfőbb védnökei a Seridiar-dinasztia uralkodói – vagy ahogy a köznép hívja őket, a Hazafi Hercegek – , akik a P. sz. XXXV. században kerültek hatalomra Erigowban, s elődeiktől eltérően nem városuk ősi kyr múltját hangsúlyozzák, hanem a hajdani Enrawell romjaiba betelepült *erv* honfoglalók érdemeit.

A sorvadás éveiben az egységes *erv* nyelv négy dialektusra bomlott: *erenire*, *gianagira*, *haonwellire* és *kahréira*. (Ez utóbbi – az ún. *mérnöknyelv* – jelentős mértékben elüt a másik háromtól. Számos jövevényelemet kölcsönzött a zeduri gnóm nyelvjárásból, és – testvéreitől eltérően – mindvégig a városállam hivatalos nyelve maradt.) Azoknak a száma, akik egyedüli ismert nyelvként beszélnek őket, elenyésző; viszont nagyjából minden ötödik *erv* kettős anyanyelvű, gyermekkorában az *erv*-közössel együtt hercegsége dialektusát is elsajátítja. Erigowban mindegyik nyelvjárás ugyanolyan jogokat élvez a hercegi közigazgatásban, mint a hivatalos pyar; a társállamok egyelőre nem vezették be ezt az újítást.

A Káoszkor folyamán még egy jelentős humán nyelv alakult ki Yneven, amelyről azonban meglehetősen keveset tudunk: ez a *niarei*. Ilyen prózai elnevezéssel csak a külhoni lingvisták illetik, beszélői *shan quing yao-kuey-c'*inek hívják, ami közelítő fordításban annyit tesz, hogy a *Mennyek Tündökletes Csermelyének Mézédés Összhangzata*. Jelenlegi ismereteink szerint rokontalanul álló idióma, mai állapotát hosszas, autochton fejlődés után nyerte el. Sajnos, ötödkori forrásaink igen hézagos képet nyújtanak róla, milyen formában terjedt ki a kyr fennhatóság a Yian-Yielen túlra, és miféle őshonos népeket találtak ott a hódítók.

A *shan* nyelv – ahogy a szakmunkákban rövidíteni szokás – befolyási övezete földrajzilag ugyan kisebb a pyarénál, valószínű azonban, hogy számra nézve legalább ugyanannyian beszélnek. Törzsterülete Niare, a legendák kódébe burkolózó Sárga Császárság. Nyelvjárási megoszlása rendkívül érdekes képet nyújt: nem tájegységek,

hanem társadalmi helyzet szerint tagolódnak, s némely dialektusait hagyományosan magasabbrendűnek tekintik másoknál. Hasonló jellegű nyelvi szegregációra láthatunk már példát Toronban is; ám ott a folyamat még jóval kezdetibb stádiumban jár. A Sárga Császárságban valóságos hivatali rangsor alakult ki az egyes dialektusok között, a válaszvonalak pedig sokkal merevebbek, szinte átjárhatatlanok. Niaréban gyakorlatilag mindenki két-három nyelvjárást ismer; ennek ellenére a különböző társadalmi osztályokba tartozó személyek csak a legnagyobb nehézségek árán tudnak érintkezni, általában a mikádói főiskolákon kiképzett szaktolmácsok segítségével. A toroni állapotoktól eltérően e közvetítők nem csupán presztízscélokat szolgálnak: munkájukra valóban szükség van. Itt egy mandarin és egy lazachalász akkor is alig-alig ért szót egymással, ha mindketten ugyanabban a városban születtek és nevelkedtek.

A *shan* hagyományosan legnemesebbnek tekintett változata a *Sárkánytűz* dialektus, a monoteista Kaoraku-kultusz szertartásnyelve, mely – noha még mindig sokan beszélnek – a Hetedkor első ezredfordulójára lényegében holt nyelvvé merevedett. Szókincse teljesen korszerűtlen, túltengenek benne a liturgikus és teológiai kifejezések, az újabb keletű fogalmakat viszont csak hosszadalmas körülírással képes visszaadni. Veretes nyelvezete kétségkívül tiszteletet parancsoló, grammatikája azonban minden képzeletet fölülmúló mértékben elavult – így például öt olyan archaikus igeidőt használ, amely minden más dialektusból rég kiveszett. Nehézkessége, körülményessége a köznapi érintkezésre gyakorlatilag alkalmatlanná teszi.

A rangsor második helyén a *Tájfünmoraj* áll, amely tulajdonképpen a mikádói palota udvari dialektusa. A *Sárkánytűzzel* ellentétben nagyon is élő nyelvjárás, folyton változik és átalakul, a politika és a divat mindenkori szeszélyeihez igazodva. Fennen dicséret kifizetéséért valójában nem egyéb dekadenciánál: belterjes, ömlengős és kényeskedő, a rajta fogalmazott irodalmi művek egyszerűen olvashatatlanok. Kifogástalanul csupán egy igen szűk réteg beszél, elsősorban a mikádó udvartartása, amely mintegy nyolc-tízezer személyt foglal magába, a főminiszterektől a mosóasszonyokig. A Sárga Császár személye körüli szolgálat – legyen bár mégoly távoli és alantas –, Niaréban akkora tekintélyt kölcsönöz, hogy ebből a körből a legutolsó lovászfű is gögös lenézéssel tekint akármelyik dúsgazdag tartományi hatalmasságra, saját osztályos társairól nem is beszélve. Fennsőbbiségének legékebben a *Tájfünmoraj* használatával adhat kifejezést, s az eredmény ritkán marad el: vitéz határvidéki várkapitányok, egész tartományoknak parancsoló főurak alázkodnak porig előtte, egyetlen szava hallatára.

A *Tájfünmorajt* beszélők másik, kisebb hányadát – legfeljebb kétezer lelket – azok teszik ki, akik elvben ugyan a mikádó udvartartásához tartoznak, a gyakorlatban viszont a távolból szolgálják. Ilyenek például az egyes tartományokat kormányzó mandarinok, de a bizalmi hírszerzők, különleges megbízottak, sőt – az egyszerű lovászfutárok is. Kihelyezésüknek éppúgy lehet oka a kegyvesztettség, mint a különleges szakértelem; öntudatukat sem ez, sem amaz nem csorbítja. Fontos megjegyezni, hogy Niaréban nem ismerik a hűbériség intézményét, és minden föld a mikádó tulajdona; ezért a tartományokban nincs bázisa annak a fajta erős, őshonos vezetőrétegnek, amely Észak-Ynev más kultúrköreiből olyannyira ismerős. A Sárga Császárságban a hatalom egyetlen forrása a mikádó kegye, melynek legbiztosabb tanújele a *Tájfünmoraj* ismerete.

A harmadik nagy tekintélynek örvendő dialektus a szigorúan központosított hivatalnokréteg által használt *Bambusz nád*. Mivel a mikádó aprólékos előírásokkal

igyekszik szabályozni alattvalói életmenetét, a legjelentéktelenebb részletekre is kiterjedően, a társadalomnak ez a csoportja Niaréban nyomasztóan népesre szaporodott. A Bambusznádat nem csupán az egymás közötti érintkezésben alkalmazzák; a törvények értelmében a hozzájuk benyújtott kérvényeket és folyamodványokat is kizárólag ebben a dialektusban megfogalmazva fogadhatják el. A megszorítás csak a világi ügyvitelre vonatkozik, az egyházat saját, különálló tisztviselőikara igazgatja. A kánoni hivatalok a Sárkánytűz nyelvjárást használják, és úgyszintén erősen túl vannak méretezve. A kettős bürokrácia fojtogató súllyal nehezedik a birodalomra, túlfoglalkoztatja önmagát, és jelentős tömegeket von el a termelőmunkától. Tovább rontja a helyzetet, hogy a Sárkánytűz halott, alkalmazkodóképtelen dialektus, a Bambusznád pedig az évezredek során részint avított sémákba merevült, részint jószerivel érthetlenné tekervényesedett. Semmitmondó, papirosízű bikkfanyelv lett belőle, mely leszoktatja használóit az önálló gondolkodásról. A niarei közigazgatás precízen működik ugyan, lassúsága és korlátoltsága azonban legendás. Némi könnyebbség csak az „udvarképes” alattvalóknak jut, akik azzal az irigyelt előjoggal bírnak, hogy kérvényeiket a Tájfunmoraj dialektusban élőszóban is beterjeszthetik. Mivel ők sincsenek kevesen, és hajlamosak a végeérhetetlen patvarkodásra, ügyük elintézésére gyakran éveket kell várniuk. Ám ez még így is negyede-ötöde csupán annak az időtartamnak, ami alatt egy írásban benyújtott panasz keresztülfurakszik a hivatalokban tornyosuló aktahegyeken.

Az „érdemes” nyelvjárások sorát két olyan dialektus zárja, amely – az összehasonlító lingvisztika tanúsága szerint – valaha rég a Bambusznádból szakadhatott ki. Sok bizonyíték szól amellett, hogy eredetileg mesterséges eredetűek lehettek, s noha évezredek óta a természetes fejlődés útját járják, időnként mélyreható, radikális reformokon esnek át. A kettő közül kétségkívül a hadsereg vezényleti nyelve, a *Fellegmosoly* a régibb, melyet nyilván a százféle dialektusban zagyváló tömeg egységes irányításának kényszerű szükséglete hívott életre. A legtöbb ynevi államtól eltérően Niare hadszerkezete a sorozás intézményén alapszik, hivatásos harcosok kizárólag az elitalakulatokban találhatóak. A katonák elsőprő többsége időszakosan – négy-öt évig – szolgál; az újoncokat főként a földműves népekből válogatják, mivel a városlakók állóképessége rosszabb. A tiszteket az őshonos tartományi előkelők adják, akik hatalom és befolyás terén – mint már említettük – messze nem vetekedhetnek a toroni Nemes Házakkal vagy a shadoni hűbéres famíliákkal; a vezérkart a mandarinok és az udvari generálisok. Ezért a Sárga Császárságban a legtöbb férfiember, társadalmi helyzetétől függetlenül, beszéli a Fellegmosolyt, ami afféle „niarei közösnek” minősül. Közvetítő nyelvként persze nem teljes értékű, hiszen – hogy könnyen és gyorsan tanulható legyen – szükségképpen rendkívül egyszerű. Szókincse is erősen korlátozott; alaprétegét vezényszavak és katonai szakkifejezések adják, amit a természetes fejlődés utóbb káromkodásokkal és bajtársias argóval gazdagított. Irodalmi tevékenységre természetesen alkalmatlan; de még szellemes társalgást se nagyon lehet folytatni rajta.

A Fellegmosolynál sokkalta kevesebben ismerik a *Lótuszkehely* dialektust, amely tulajdonképpen titkos *spionnyelv*: a palota belső hírszerző kamarájának ügynökei beszélik. Kilencszer kilenc titkosírás is tartozik hozzá, egymásra épülő, egyre titkosabb fokozatokban. Az utolsó kilencbe csak a mikádó leghűségesebb, legkipróbáltabb ágensei nyerhetnek beavatást; ezek, mint mondják, még mágiával is megfejthetetlenek, s a legkörmönfontabb dzsad műnyelvekkel vetekednek, ha ugyan felül nem múlják őket. Magát a nyelvjárást hihetetlenül nehéz megtanulni. Elsődleges célja, hogy minél több információt lehessen közölni vele, minél pontosabban, minél

kevesebb feltűnéssel, minél rövidebb idő alatt. Ennek érdekében nemcsak a bevésésre, tömörítésre és kódolásra használ hihetetlenül komplex élőszavas technikákat, hanem azt is megköveteli a kémától, hogy – bizonyos jelek révén – akár megcsonkítva, mozgásképtelenül vagy holtában is továbbítsa az elméjében őrzött adatokat, ugyanakkor viszont semminő kényszer vagy fondorlat hatása alatt ne szolgáltatassa ki őket illetéktelen személynek. Bízvást állíthatjuk tehát a Lótuszkehelyről, hogy az emberi lehetőségek legvégső testi-lelki határáig igénybe veszi alkalmazója önfegyelmét és kommunikációs képességeit.

Az öt fentem kívül Niaréban még legalább másfél tucat társadalmilag kötött dialektus használatos, ezek azonban kevésbé tarthatnak igényt a kalandozók érdeklődésére. Különbözőféle eskü-, céh- és bandanyelvek ezek, némelyik elterjedtebb, mások kevésbé. Bizonyos körülmények között előfordulhat, hogy kapóra jöhet az ismeretük; az viszont eléggé valószínűtlen, hogy ennek hiánya bárkit bajba keverjen. Az érdekesség kedvéért röviden megemlíthetünk közülük néhányat. A híres *Csalogánydal* például – nevéhez illően – szintiszta füttynyelv, amely amellet, hogy meglepően bonyolult információkat lehet vele gyorsan és pontosan átadni, ráadásul szívfájdítóan gyönyörű. Az észak-yevei krónikák nem egy elszánt dalnokról emlékeznek meg, aki csupán azért vágott neki a Yian-Yiel varázspecsétekkel óvott hágóinak, hogy egy igazi mester ajkáról hallhassa a Csalogánydalt, még ha nem is ért belőle semmit. Közel áll hozzá a *Síró Szellő* dialektus, amely egyetlen magánhangzó hosszan elnyújtott intonálásába sűríti mondandóját, s a jelentéstartalmat kizárólag a hangszín, a hanglejtés és a hangmagasság finom változtatásaival fejezi ki. A *Selyemfénynek* csak írott változata létezik: művészi gonddal megformált kalligráfiai közvetlenül az emberi tudatalattiból váltanak ki megnevezhetetlen érzéseket. Legjelesebb mesterei többnyire születésüktől fogva némák voltak, s tehetségüket gyakran kombinálták a festőecset forgatásával. A nagy Ue Lin egyik legendás vásznáért egy becsületben megöszült admirális fellázadt a mikádója ellen, s mikor belátta, hogy vesznie kell, utolsó cselekedetként lekaparta a róla a szignót, hogy ura ellenfele se gyönyörködhesen abban, amit ő nem tudott megtartani. (Magát a képet – a kevesebbet érő részt – a mikádó iránti tiszteletből nem rongálta meg; a mai napig így, megcsonkítva őrzik a császári palota műcsarnokában.) A *Porcelánszív* dialektus szavak helyett gazdagon árnyalt színekkel beszél, bármilyen közönséges tárgyon is mutatkozzanak meg; a *Tavaszilla* pedig, amelynek titkát az első *daimai*-hölgyek ősei vitték magukkal Enoszukéra, a szerető asszonyi test melegével és mozdulataival.

Persze nem minden státuszfüggő nyelvjárás ilyen sejtelmes és egzotikus; akadnak közöttük teljesen prózaiak is. Egyvalami azonban mindegyikben közös: az öt “érdemesen” kívül a tradicionális felfogás szerint valamennyi alacsonyrendűnek minősül. Ez ugyanúgy vonatkozik a gyér számú beavatott által ismert, művészi-poétikus dialektusokra, mint az olyan praktikus és földhözragadt példára, amilyen a birodalmi egység fenntartásához nélkülözhetetlen *Hús Harmat*, melyet a hivatásos kereskedők használnak egymás között. Ők egyébként – legalja képviselőiket, a kóbor ószereseket meg a batusz piacozókat kivéve – Niaréban sohasem önálló, független magánzók, hanem a császári udvar szerződéses megbízottjai. A legtekintélyesebbek haszonbérletbe veszik az áruállományt, s teljes vagyonukkal állnak jól érte, ha nem sikerülne túladniuk rajta; de ilyen bizalmat nagyon kevesen élveznek. Sokkal gyakoribb eset, hogy a kereskedőnek nemcsak a portékája, hanem a személye is a mikádó tulajdonát képezi.

Ha eltekintünk a bélpoklosok állítólagos jelbeszédétől, melynek tényleges létezését a mai napig sem sikerült bizonyítani, a shan nyelvcsalád legalantasabbnak

vélt rétegét a hagyományos értelemben vett, tájegységek szerint elkülönülő dialektusok alkotják. Mert vannak ilyenek is, méghozzá oly bőségesen, hogy lajstromozásuk meghaladná jelen értekezésünk kereteit: tartományonként két-három jelentősebb és temérdek kicsi. Az “udvarképes” kevesek ezektől annyira viszolyognak, hogy nemcsak beszélni nem hajlandók őket, de még hallgatni sem. Ha végképp kénytelenek vele, inkább hallótávolságon kívülre húzódnak, és onnan küldöztetik a partnerhez a tolmácsukat. Ez tulajdonképpen elég igazságtalan eljárás, hiszen e helyi dialektusoknak pusztán annyiban “bűnösek”, hogy nem csontosodtak bele az évezredek tradíciókba, hanem együtt változtak és fejlődtek a korról, az emberekkel. Miközben a mikádó megközelíthetetlen elefántcsonttoronyba rekeszti el magát egész udvartartásával, a tartományok mindennapos élete a megszokott ritmusban folyik, s ehhez az alapot kinek-kinek a saját tájszólása biztosítja. Szűkebb pátriájában ezt használja úr és szolga egyaránt, az úr legfeljebb némileg választékosabban; és neki persze arra is gondja van, hogy megtanulja az öt “érdemes” valamelyikét, nehogy szégyenbe kerüljön, ha idézést kapna a mandarin udvarába. Az összes társadalmilag kötött nyelvjárást együttvéve nem beszélnek annyian, mint az *Alkonyparázst* vagy a *Hattyúnászt* a nagy tartományi dialektusok közül. Ezek maguk is régebbiek a Hetedkornál, s egyúttal a Niaren kívüli Ynev legtöbb tekintélyes, kultúrhordozó nyelvénél. Gazdag irodalmi örökségük is van, amit a mikádó és az egyház persze közönséges papírpiszkolásnak tekint. Lenézve és megvetetten töltik be a birodalmi köznyelv szerepét, amire a náluk csiszoltabbnak minősített dialektusok tökéletesen alkalmatlanok. Ám egy olyan fanatikusan hagyományhű, minden változástól irtózó kultúrában, mint a niarei – amely talán épp e sajátosságának köszönheti korszakos fennmaradását –, ez bizonyára így is van rendjén.

A shan nyelvterület azonban messze túlnyúlik a Sárga Császárság politikai határain, és magába foglalja azt a két szárnybontogató fiókkultúrát is, amiket – terjeszkedés helyett – éppen Niare választott le magáról, s indított el a lassú önállósulás útján. Ezek – kurtábbra szabott múltjuk, korlátozottabb visszatekintésük miatt – nem annyira rabjai a tradícióknak, mint az anyacivilizáció, s fogékonyabbak az újító szellem iránt. A szűkebb őshazájukban uralkodó “alantas” dialektust pedig ők már anyanyelvükként hozták magukkal, amikor kirajzottak az ismeretlenbe új hont foglalni, s a későbbiekben aztán már így is tekintettek rá, minden előítéletet levetkezve.

Viszonyítás kérdése persze, hogy helyénvaló-e ifjú sarjkultúráknak minősíteni a kivándorlók alapításait. Elvégre az idősebbik még a káoszkor hajnalán jött létre, csaknem hétezer esztendeje. Maga a Sárga Császárság sem sokkal korábban lépett a történelem színpadára; vagyis inkább a mi historikusaink látókörébe. Ez aligha azt jelenti, hogy előzőleg nem létezett, inkább csak forrásaink hallgattak róla; hiszen a Pártütés Korában már ősi hagyományokat őrző, kiforrott kultúráként jelenik meg előttünk. Civilizációja – néhány jelentéktelen részletet leszámítva – már akkoriban is ugyanolyan volt, mint ma: bölcsessége rideg kegyetlenséggel párosult, szervezettsége merev maradisággal, poétikusan csábító titokzatossága mogorva elzárkózással. Konokul ellene szegült mindenféle változásnak – züllésnek, haladásnak egyaránt –, s ha az elfojtott feszültség robbanásveszélyessé vált, egyszerűen kivetette magából az okozóit.

Az első ilyen történelmi fordulat – legalábbis amiről mi tudomással bírunk – egy szedett-vedett flottához kötődik, mely rútol megtépázva hagyta el T’ou tartomány felségvizeit, fedélzetén haldoklókkal és sebesültekkel. Rövid bolyongás után horgonyt vetett egy ismeretlen sziget partjainál, melyet megkeseredett szívű kalóz-admirális

csakhamar *Eiya N'ou Shu-Xeng*nek nevezett el. Vagyis az Utolsó Névadás Zátonyának, a t'oui halászfalvak *Barackvirág* nyelvjárásában. A mélységesen reményvesztett gesztus, mely akár a sors arcul köpésének is felfogható, az adott körülmények között teljesen érthető volt. A szigeten túl, a Keleti-óceán végtelenbe vesző víztükkrén, valóban nem látszott semmi más, aminek nevet lehetett volna adni; nyugat felé pedig, a lángokban álló T'ouban, ekkorra már senki eleven lélek nem maradt, aki bárminek nevet adhatott volna. A mikádó parancsa elrentető büntetést szabott ki a gyülevész tengeri rablócsúrhére: egyetlen férfi, nő vagy gyermek sem maradhatott életben a Sárga Császárság határain belül, aki a zendülők vétkes nyelvét beszélte.

A sors végül rácsúszott az admirális kiábrándultságára, kinek névadása nem az utolsó, hanem az első lett a sok közül a "zátony" eseménydús történelmében, ágyékából pedig az Ég Alatti Tennók második dinasztiája sarjadt. (Az első dinasztia egyetlen tennójának azt a magába roskadt öregembert szokás tekinteni, aki kirobbantotta T'ouban a felkelést, s akit a tengernagy saját kezűleg fojtott meg zászlóshajója fedélzetén, mikor – már félúton az új haza felé – egy elkésett dzsunka meghozta neki a hírt, miféle megtorlást látott jónak elrendelni a Sárga Császár.) A baljós név *Eiya N'ou Shu-Xeng*ről utóbb *Enoszuke*ra torzult, híven szemlélve azt az átalakulást, ami a szigeten gyökeret verő *Barackvirág*ban végbement. A nyelv az ezredévek során elvesztette lágy dallamosságát, s helyette sodró lendületet kapott; keményebbé, erőszakosabbá vált, akárcsak az őt hordozó társadalom. A honalapító kalóz-admirális megesküdtött, hogy erről a szigetről soha senkit nem fog elüldözni a zsarnoki önkény: itt, ha elég bátor lesz hozzá, minden férfi kiverekedheti magának a jussát. És valóban: nem is olyan kései utódját már a vad hűbéres klánok szövetsége kárhóztatta üres látszat-uralomra. Hasonló sorsra jutott a gyűlölt sárkányszörny is, akinek nevében a mikádó parancsba adta T'ou megtisztítását: a menekültek mehtagadták tőle a hódoló imákat, s mert más hozzá mérhető istenséget nem találtak, inkább temérdek kisebbnek szenteltek oltárokat.

Az *enoszukei* nyelv közel hétezer év alatt maga is számos dialektusra esett szét. Területi megoszlásuk a nagy klánok birtokviszonyaihoz igazodik: velük együtt emelkednek föl és hanyatlanak le, s elnevezni is róluk szokás őket. Manapság a *Sikedza*-, a *Hoedote*-, a *Szema*-, a *Kita*-, a *Dzsinde*-, a *Hikkjó*- és a *Moroi*-nyelvjárás számít a jelentősebbek közé, de az egyensúly rendkívül ingatag, s egy nemrég még félelmetes család hatalma évek alatt semmivé omolhat. A kis isteneket nem tisztelik külön szent nyelveken – a Sárkánytűz perzselte seb még ennyi év után is elevenen sajog. A tennók udvarának van ugyan saját dialektusa, amit a dinasztia sorsa fölött gyámkodó miniszteriális hivatal után *Dandzsódainak* hívnak, ám ezt semmivel sem tartják tisztábbnak vagy romlatlanabbnak a többinél. A hűbéres klánok rangsorát nem annyira a hagyomány szabja meg, inkább a pillanatnyi erőviszonyok.

Az ilyen cseppfolyós nyelvi helyzet persze csak az esetben állandósulhat, ha az egyes dialektusok a szokásosnál kevésbé ütnek el egymástól, s az eltérések részben presztízsokokra vezethetők vissza. Így könnyebb nyélbe ütni a nyelvváltásokat, amelyek elég rugalmasan igazodhatnak a politikai erővonalak átrendeződéséhez. Ez a magyarázata annak, hogy a *Dandzsódai*-dialektus mégis egyfajta "első az egyenlők között" státusra tett szert, főként a stabilitása révén. A tennókat ugyanis hajdan szakrális dicsfénytel kárpótolták tényleges hatalmuk visszaszorításáért, ezért senki nem kezeli őket közönséges riválisként. A nagy klánok a legkülönbözőbb módokon igyekeznek manipulálni a dinasztiaát – ám aki a félreállításával próbálkozna, az egész *Enoszuke* osztatlan haragját hívná ki maga ellen.

Az enoszukei idiómán helyenként még ma is érezhető az eredete. Beszédes jele ez annak, hogy a szigetlakók társadalma – a csalókan turbulens felszín alatt – a mélyben igencsak szívósan őrzi ősi hagyományait. Mindazonáltal a két nyelv idestova hétezer éve külön fejlődik; távoli rokonok ugyan, ám az őket egybefűző kötelék a pyar-shadoni kapcsolatnál is gyengébb. Igazság szerint az a döbbenetes, hogy a laikus fül még ilyen irdatlanul hosszú idő után is fölfigyel olykor közös gyökereikre. Arra számítani, hogy az egyiknek az ismerete segít a másik elsajátításában, nem több naiv ábrándnál. A többi civilizációs örökség viszont szívósabban tartja magát, s ebből a szempontból némely niarei hagyományelemek sarkos megtagadása éppoly árulkodó lehet, mint mások kitartó ápolása. Bár Enoszuke lingvisztikailag már elszakadt a Sárga Császárságtól, egyéb vonatkozásokban továbbra is erős szálakkal kötődik hozzá; messze jár még tőle, hogy önálló civilizációs központtá fejlődjön, s nyelvét kultúrhordeozóvá emelje.

A másik niarei fiókkultúra – *Tiadlan* – létrejöttének krónikája jóval közismertebb, mert több hiteles forrás számol be róla, jóllehet ez is a messzi régmúltban történt: három évszázaddal előzte meg Pyarron alapítását. A háttérben ezúttal nem háborús konfliktus állt, hanem egy gyökértelen, távoli nép váratlan érkezése a Sárga Császárság délnyugati határára, egy mágikus Kapun keresztül. A váratlan esemény Niaréban a nyughatatlan elemek lassú, fokozatos odaszivárgását váltotta ki, akik kezdetben még szórványosan, majd egyre nagyobb számban telepedtek meg a jövevények között. Az utánpótlás biztosítva lévén, idővel teljesen asszimilálták őket. Az idegenek kultúrája apránként, nemzedékről nemzedékre feloldódott a kivándorlók apadhatatlan csermelyében. Emléküket ma már csak az ország politikai berendezkedésének sajátosságai őrzik, eredeti nyelvük viszont szinte nyomtalanul elenyészett: kiszorította a szomszédos Ch'an tartomány uralkodó dialektusa, az Igazgyöngy. Történelme kezdetén Tiadlan hosszú évszázadokig állandó, közvetlen kapcsolatban állt a Sárga Császársággal, s ez a maga nemében páratlan körülmény megakadályozta leszakadását a központi nyelvterületről. Mikor aztán a Yian-Yiel hágói lezárultak, az "alsóbbrendű" niarei dialektus már eléggé mélyen gyökerezett ahhoz, hogy életképesnek bizonyuljon idegen környezetben is.

A hármaskirályság lakosságának ma is az Igazgyöngy az anyanyelve. Fejlődése persze nem rekedt meg az átvétel évszázadában, akkori állapotához képest jelentős mértékben átalakult. Ám Tiadlan kapcsolata az anyacivilizációval sohasem szűnt meg igazán; a határon innen és túl mindig éltek olyan személyek, akikből sem a szándék, sem az erő nem hiányzott a varázspecsétek áthágásához. A gyér, de rendszeres érintkezésnek tudható be, hogy az Igazgyöngy nem hasadt kettéfelé, s a Yian-Yiel mindkét oldalán többé-kevésbé ugyanabban a formában él. Kalandozók számára ez azért különösen fontos, mert az Igazgyöngy elég jól összeegyeztethető Niare legtöbb tartományi dialektusával, a Távol-Keletet kivéve mindenütt el lehet vele boldogulni. (Az öt "érdemes" shan nyelvhez viszont semmiféle fogódzót nem nyújt, és a különféle státusfüggő dialektusokhoz is alig.) A Sárga Császárságba készülők utazónak nem árt tisztában lennie azzal, hogy a mágikus határáron kívül Tiadlan az egyetlen hely, ahol lehetősége van megtanulni egy olyan nyelvet, amin meg tudja majd értetni magát odaát.

A shan nyelvterület masszív, egységes tömbjét idegen befolyás sohasem bírta megrepeszteni. Ez a különös kultúra oly módon állt ellen a külső hatásoknak, hogy egyszerűen tudomást sem vett róluk. A Közös Nyelvet sem Niaréban, sem Enoszukén nem beszélnek, nem ismerik, még a létezéséről sem tudnak. A Sárga Császárságban a pyarul megszólaló jövevény döbbenetet és álméltkodást kelt, érteni senki nem fogja.

Nyelvét bizonyára durva hegyvidéki tájszólásnak vélik, afféle barbár makogásnak, mely éppoly mélyen áll a tartományi dialektusok alatt, mint azok az öt “érdemeshez” képest. Nagyon valószínű, hogy komoly kétségek fognak fölmerülni: az idegen egyáltalán az emberi fajba tartozik-e?

Tiadlanban természetesen nem kell számolni ennyire sarkított reakciókkal. Kívülrekedt helyzete kénytelenségből fogékonyra tette az országot más kultúrholderszó nyelvek iránt, bár bizonyos enyhe, elnéző fensőbbrendűség itt is tapasztalható, különösen az előkelő körökben. Azok a tiadlaniak, akiknek rendszeresen kell érintkezniük külhoniakkal, a közösnek egy eléggé különös változatát, az ún. *slan nyelvet* használják, melynek sajátos ízét az Igazgyöngy dialektusból átvett, éneklő hanglejtés és a kemény mássalhangzók lágyítása adja. Elnevezése onnan ered, hogy a Tiadlanból elszármazott kalandozók – szinte kivétel nélkül *slan* harcművészek – általában ezen kommunikálnak másokkal. Külföldiek úgyszólván sohasem tanulják meg, de erre nincs is szükség, mivel a *slan* nyelvet beszélő tiadlaniak kiválóan megértik az összes többi *pyar* dialektust – jóllehet ők maguk meglehetősen szükséztavúak, hisz furcsa kiejtésükkel gyakorta derűtséget keltenek.

A nagy nyelvi tömbök közé ékelődve több kisebb-nagyobb zárványközösség él Észak-Yneven, melyek létszámukat tekintve nem túl jelentősek, ősi hagyományaikhoz azonban konokul ragaszkodnak – ha nem is annyira, mint a mikádó birodalma. Ezek a közösségek általában titokzatos, gyökértelen szigetnyelveket beszélnek, s az idők múlásával óhatatlanul kétnyelvűvé válnak, hacsak nem akarnak teljes elzárkózásba burkolózni. Ide sorolhatjuk a *dwoonok*at, akik döbbenetes makacssággal küzdenek a *pyar*roni kulturális beolvasztás ellen, noha politikai téren ingatag szövetségbe kényszerülnek velük. A külvilágba vetődő *dwoonok* jobbára a Közös Nyelv valamelyik dialektusát használják; saját hazájukban azonban még akkor sem hajlandók megszólalni rajta, ha történetesen ismerik. Minden látogatójuktól elvárják, hogy tisztelje meg őket a nyelvük elsajátításával, máskülönben igen fagyos fogadtatásra számíthat. A szövetségi diplomatáknak jónéhány esztendejükbe és több kínos politikai fiaszkóba került, mire megtanulták ezt a leckét.

Hasonló zárványközösséget alkotnak Északon az *ilanoriak*, akiknek az erejéből a Hetedkor végén még egy gyarmatállam – Yllinor – alapítására is futotta, jeles kalandozókirályuk, Mogorva Chei vezetése alatt. Nyelvi kérdésekben szükségképpen rugalmasabbak a *dwoonok*nál, mivel anyanyelvük – az *ilor*, azaz a híres *rejtnyelv* – elsajátítása legendásan nehéz, olykor még a született tehetségeknek is beletörik a bicskája. Az *ilanoriak* azonban előnyükre fordították ezt a hátrányt: mindennapjaikban jobbára az *erv*-közöst beszélnek, anyanyelvüket pedig az egymás közötti titkos érintkezésre használják, amikor nem akarják kívülállók orrára kötni a mondandójukat. Igaz, a spionmesterséghez nemigen fűlik a foguk; de nem véletlenül tartják őket Ynev legjobb fürkészeinek és felderítőinek...

A barbár *korgok*at talán túlzás a zárványnépek közé sorolni, hiszen meglehetősen népes közösségekben élnek, s nyelvük nem egészen társtalan: a tudós elemzők szerint valaha rég közös töről fakadhatott az *erv*vel. A nagy ynevi nyelvek iránt tanúsított *mogorva* elzárkózásuk azonban mindenképpen az előző két nemzettel rokonítja őket. A *korg* nyelv megszámlálhatatlan kisebb dialektusra oszlik, és a tengeri klánok igen nehézkesen értenek szót a szárazföldiekkel; abban azonban valamennyien megegyeznek, hogy a “civilizált” nyelvekben való elmélyedést merő haszontalanságnak tartják. Ezen az előítéleten csak a soraikból nagy ritkán kikerülő kalandozók teszik túl magukat, ők sem egykönnyen: különösen a betűvetéstől irtóznak, mert sámánjaik szerint a szavakat bilincsbe verni bűn. Másrészt viszont a

városépítő nemzetek sem mutatnak sok hajlandóságot a korg nyelv iránt: megtanulására csupán néhány hajóskapitány, kalandor és misszionárius veszi olykor a fáradságot. Pedig nem lehetetlen, hogy ezzel komoly hibát követnek el: a korgok ugyanis fiatal, agresszív, erőszakos nép, s könnyen elképzelhető, hogy ha egyszer az elaggott kultúrák végleg kivéreztetik egymást öldöklő háborúikban, rablók helyett majdan hódítókként fognak a történelem színpadára lépni...

V É G E

Forrás: Raoul Renier, 2008. áprilisa
(személyes adatküldés a Fantasycentrum részére)

Kódszám: 013